

УДК 330.552.6:631.115

Шульський М.Г., д.е.н., професор©*Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій
імені С. З. Гжицького***ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНИ**

У статті наведені результати дослідження господарств населення Волинської області, на основі яких виявлено основні тенденції їх розвитку та узагальнено основні напрями підвищення результативності їх діяльності.

Ключові слова: господарства населення, валова продукція, рослинництво, тваринництво, земельні площі, поголів'я тварин.

Постановка проблеми. Розвиток аграрного сектору економіки в сьогоdnішніх умовах характеризується багатоукладністю його функціонування. Це є наслідком проведення реформ у системі АПК, що почалися в Україні у кінці ХХ століття і продовжуються по сьогоdnішній день. Серед різноманітних організаційно-господарських структур аграрного виробництва в умовах сьогоdnення особливу роль відіграють господарства населення.

Всі ці перетворюючі процеси характерні для всіх регіонів України. Волинська область у цих перетвореннях не є виключенням, а важливою їх складовою. Однак є деякі відмінності, скажімо, із порівнянням стану розвитку аграрного виробництва у Львівській області. Це, перш за все те, що діючі форми сільськогосподарського виробництва Львівщини більш глибоко і детальніше досліджені науковцями. І це, до деякої міри, має об'єктивне підґрунтя, адже у Львівській області є значно більше наукових і навчальних закладів аграрного спрямування, ніж на Волині.

Із-за цих обставин цілком закономірно постає питання, а який стан розвитку аграрного виробництва у наших волинських сусідів у порівнянні, скажімо, із господарствами населення Львівщини. Саме в цьому і полягає суть проблеми – вивчати розвиток досягнення сусідів, щоб кращі результати досягали ми.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями діяльності господарств населення як у цілому в Україні, так і в окремих її областях займалися вчені різного фахового спрямування. Серед економічного напрямку слід відмітити праці таких вчених як: П.Т. Саблук, В.В. Юрчишин, В.Я. Месель-Веселяк, В.Г. Галанець, П.С. Березівський, М.Г. Шульський та інші.

Проте, як згадувалося вище, розвиток аграрного виробництва Волині менш досліджуваний, ніж у Львівській області. Саме тому виникає необхідність більш глибоко ознайомитися, з діяльністю господарств населення Волинської області і все цінне використати в інших регіонах України.

Мета статті. Привернути увагу до результатів діяльності структур аграрного формування наших сусідів, а саме: господарств населення Волинської області. Деякі порівняння їх показників розвитку з аналогічними структурами Львівської області дозволяє виявити причини, що гальмують їх діяльність, а також і використати все те позитивне, що забезпечує успіх їх розвитку тощо. Тобто, як кажуть, глянути на аграрне господарство наших сусідів зі сторони і в деякій мірі показати їм себе.

Виклад основного матеріалу. Основним джерелом цифрової інформації для здійснення дослідження за вказаною вище темою є видання Головного управління статистики у Волинській області «Сільськогосподарська діяльність господарств населення». Особливістю цього видання є його кишеньковий формат, що є зручним у користуванні. Цифрова інформація про розвиток господарств населення Волині представлена як у цілому по області, так і в розрізі окремих районів. Саме ці обставини дозволяють провести ґрунтовні дослідження розвитку цих форм господарювання в аграрному секторі економіки Волинської області.

Основою функціонування будь-яких господарських формувань в аграрному виробництві є земельні угіддя, площі яких у досліджуваних господарствах населення представлено у таблиці 1. Загальна кількість цих господарств Волині зменшилась із 167032 одиниць у 2005 р. до 160620 одиниць у 2010 р., тобто зменшення склало 3,8%. Однак площі збільшились як в абсолютному, так в відносному обчисленнях.

Таблиця 1

Загальна кількість господарств населення у Волинській області та наявність у них земельних угідь, на кінець року

Показники	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2010р. у % до 2005 р.
Загальна кількість господарств, одиниць	167032	161725	160620	96,2
Площа земельних ділянок	<u>292,3</u> ** 1,75***	<u>312,6</u> 1,93	<u>323,8</u> 2,02	<u>110,8</u> 115,4
у тому числі для: будівництва, обслуговування житлового будинку, господарських будівель	<u>33,9</u> 0,20	<u>36,3</u> 0,22	<u>36,8</u> 0,23	<u>108,6</u> 115,0
ведення особистого селянського господарства	<u>135,0</u> 0,8	<u>193</u> 1,19	<u>203,4</u> 1,27	<u>150,7</u> 158,8
товарного сільськогосподарського виробництва	<u>112,1</u> 0,67	<u>77,5</u> 0,48	<u>75,7</u> 0,47	<u>67,5</u> 70,1
з них взятих в оренду	<u>2,6</u> 0,02	<u>0,8</u> 0,01	<u>0,8</u> 0,01	<u>30,8</u> 50,0

Примітки: * - тут і надалі використано матеріали Головного управління статистики у Волинській області [9];

** - знаменник – площі земельних угідь – всього, тис. га;

*** - чисельник – площі земельних угідь в розрахунку на одне господарство, га.

Так, зокрема, площі земельних ділянок зросли із 292,3 тис.га. у 2005 р. до 323,8 тис.га. у 2010 р., тобто збільшення становило 10,8%, у тому числі в розрахунку на одне особисте селянське господарство відповідно, га: 1,75; 2,02 або

на 15,4%. Коли розглядати ці показники в розрізі цільового використання земельних площ, то тут відбулись аналогічні зміни. Виключення тут є землі, що виділені для ведення товарного виробництва, площі яких зменшились і при цьому істотно - більше, ніж на 30% за досліджуваний період. Щодо оренди землі, то тут також спостерігається значне зменшення (на 50,0 %).

Отже, представлені показники щодо наявності кількості господарств населення у Волинській області і земельних угідь у них відображають розвиток двох тенденцій у цій формі господарювання. Перша – це зменшення кількості господарств населення, а друга – характеризує динамічне розширення площ земельних угідь як в абсолютному, так і у відносному обчисленнях. Таким чином, ці зміни дають підстави стверджувати, що при веденні особистої аграрної господарки відбуваються процеси концентрації земельних угідь у господарствах населення, тобто динамічне їх збільшення з одного боку, та зменшення кількості господарств – з іншого.

Щодо цих показників розвитку господарств населення у Львівській області. Їх кількість майже у два рази більша, а площі земельних угідь складають (становлять 796,1 тис. га проти 323,8 тис. га) більше у 2,5 рази, ніж у Волинській області. Проте є інші відмінності. У Львівській області спостерігаються загальні тенденції зменшення площ земельних угідь і одночасне розширення їх в інших господарських формуваннях. Тобто тут відбуваються інтенсивні процеси щодо відродження, стабілізації і нарощування темпів крупного аграрного виробництва.

Таблиця 2

Вартість валової продукції сільського господарства у Волинській і Львівській * областях (у порівняннях цінах 2005 р.)

	2000 р.	2005 р.	2009 р.	2010 р.	2010 р. у % до 2005 р.
Валова продукція – всього, млн. грн.	<u>2038,1</u> ^{**} 3594,2	<u>2300,1</u> 3635,6	<u>2181,2</u> 3322,5	<u>2208,5</u> 3083,7	<u>108,4</u> 85,8
у тому числі продукція:					
рослинництва	<u>1150,4</u> 1681,8	<u>1219,0</u> 1709,3	<u>1201,0</u> 1826,7	<u>1216,1</u> 1637,7	<u>105,7</u> 97,4
тваринництва	<u>887,7</u> 1910,6	<u>1081,1</u> 1926,3	<u>980,2</u> 1495,8	<u>992,4</u> 1446,0	<u>111,8</u> 75,7
вироблено продукції в розрахунку на 100 га с-г. угідь, тис. грн.	<u>964,0</u> 730,0	<u>402,9</u> 481,5	<u>376,3</u> 415,8	<u>369,0</u> 391,3	<u>38,2</u> 53,6
Питома вага валової продукції господарств населення в загальних об'ємах, %	<u>81,5</u> 90,8	<u>80,1</u> 89,6	<u>73,7</u> 76,0	<u>73,3</u> 73,7	<u>-8,2</u> -17,1

Примітки: * - тут і надалі використано матеріали із статистичного збірника Львівської області [10];

** - чисельник – показники Волинської області;

*** - знаменник – показники Львівської області.

Наявність земельних угідь забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції як у загальному обчисленні, так і в розріз окремих галузей – рослинництва і тваринництва. Як ці показники змінювалися на протязі

досліджуваного періоду (2000-2010 рр.) у двох областях Західного регіону України представлено в таблиці 2.

Наведені дані показують, що хоча валової продукції сільського господарства виробляється господарствами населення Львівської області більше, ніж у Волинській області, однак щодо темпів її виробництва спостерігаються зворотні тенденції. Так, зокрема, коли особисті селянські господарства Волині нарощували темпи виробництва продукції і у 2010 р. її вартість становила 2208,5 млн.грн., що на 8,4% більше, ніж у 2000 р., то аналогічні господарства Львівщини, навпаки зменшували об'єми виробництва продукції із 3592,4 млн.грн. у 2000 р. до 3083,7 млн. грн. у 2010 р., тобто зменшилось на 14,2%. Аналогічні зміни відбулися в об'ємах виробництва продукції рослинництва і тваринництва.

Щодо відносних показників, то тут ситуація дещо інша. Хоча величини виробництва продукції у порівнянних областях є різними, однак закономірності майже однакові. Це відображається в тому, що відбуваються динамічні зміни щодо зменшення виробництва продукції господарствами населення в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь і зменшення її частки в загальних об'ємах продукції, виробленими всіма категоріями господарств. Тобто у цих двох областях намітились позитивні тенденції щодо орієнтації аграрного виробництва на великі форми господарювання.

Висновки. Дослідження діяльності господарств населення Волинської області і деякі співставлення їх розвитку з аналогічними господарськими формуваннями Львівщини показують, що в аграрному секторі економіки цих областей помітились позитивні зрушення щодо відновлення, стабілізації і нарощування темпів виробництва аграрної продукції у великих господарствах. Це є об'єктивні закономірності, які проявляються, насамперед, у зменшенні питомої ваги виробництва сільськогосподарської продукції особистими селянськими господарствами. Ці тенденції будуть розвиватися і у майбутньому. Одночасно зауважимо, що господарства населення і надалі будуть відігравати помітну роль в аграрному виробництві, насамперед завдяки виробництву трудомістких культур, зокрема картоплі, овочів тощо. Тобто майбутнє сільськогосподарського виробництва ми передбачаємо в оптимальному поєднанні малих форм господарювання (господарства населення) і великих господарств (сільськогосподарських підприємств).

Література

1. Про особисте селянське господарство: Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - № 25. – С. 232-238.
2. Березівський П.С. Трансформаційні процеси у розвитку особистих селянських господарств пореформеного періоду / П.С. Березівський // Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія «Економічні науки». Т 12, №1 (43). – Львів: 2010. – С. 66-72.
3. Галанець В.Г. Територіальні особливості розвитку регіонального АПК / В. Г. Галанець, М. С. Хом'як. – Львів: Українські технології, 2004.-224 с.

4. Денисюк Л. Трансформація форм господарювання в сільському господарстві Волинській області / Л. Денисюк // Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК. – 2010. - № 17 (2). – Львів, 2010. – С. 41-51.

5. Онищенко О.М. Господарства населення: продуктивність, ефективність, перспективи / О.М. Онищенко. – К.: Ін-т економіки НААНУ, 2003. -100 с.

6. Розвиток різноукладності на селі: особливості, проблеми / В.В. Юрчишин, Л.М. Шевченко, В.Х. Брус та ін. За ред. В.В. Юрчишин. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 446 с.

7. Юрчишин В.В. До проблеми невідповідності суспільної долі сучасного вітчизняного селянства віковичним надбанням історично – селянського роду України / В.В. Юрчишин // Економіка АПК. – 2010. - №1. – С. 110-123.

8. Шульський М. Г. Особисті господарства населення: стан, можливості і перспективи / М.Г. Шульський. – Львів: Видавництво «Край», 2003. – 280 с.

9. Головне управління статистики у Волинській області. Сільськогосподарська діяльність господарств населення / За ред. В.Ю. Науменка – Луцьк, 2011. – 34 с.

10. Статистичний збірник. Сільське господарство Львівщини / За ред. С.О. Матковського – Львів, 2011. – 174 с.

Summary

Shulsky M.G.

Lviv National University of Veterinary Medicine and Biotechnology behalf

S.Z. Hzytskoho

TRENDS FARMS VOLYN

The article presents results of research farms of the Volyn region, from which identifies the main trends of development and summarized the main directions of improving the efficiency of their activities.

Keywords: farms, gross production, crops, livestock, land area, livestock animals.

Рецензент - д.ф.-м.н., проф. Філевич П.В.